

Tõlkijanimed kirjastuse Loodus ilukirjandusväljaannetes (1920–1940)

Isiku- ja varjunimede kaardistus ning arhiivimaterjali kasutamine isikute identifitseerimiseks

PIRET PÄRGMA

1920. aastal asutatud ja algselt kooliõpikute väljaandmisele keskendunud kirjastusest Loodus kujunes vabariigiaegne suurim ja edukaim, pidevalt oma tegevusala laiendav kirjastus. 1928. aastast alates pandi olulist rõhku ilukirjandustõlgete süstemaatilisele avaldamisele. Väliskirjanduse publitseerimiseks on aga peale lähteteoste vaja nende tõlkijaid. Tõlkija kui uurimisobjekt on üha enam nihkunud tõlkeloo keskmesse (Pym 1998, 2009; D’hulst 2001; Chesterman 2009). Sellest kannustatuna seadsin artikli eesmärgiks avada Eesti Vabariigi aegset ilukirjanduse tõlkemaastikku kirjastusega Loodus seotud tõlkijate põhjal. Mikroajalooline arhiivimaterjalidest lähtuv uurimus (vt nt Munday 2014; Paloposki 2017) seni Eesti kultuuriloos üsna tähelepanuta jäänud loovisikute kohta võiks tulevikus moodustada hetkel küllaga valgeid laike sisaldava Eesti tõlke- ja tõlkijaloo osa. Ehkki üks kirjastus ei peegelda kogu tõlkevälja, pakub Loodus oma enam kui 100 tõlkijaga siiski head lähtepunkti teema avamiseks ning uusi teadmisi, mida arvesse võttes jõuaks olulise üldistuseni ilukirjanduse tõlkijast sõdadevahelises Eestis. Uurimuse algusfaasis kerkis aga takistusena esile tõlkijanimede aspekt ning sai selgeks, et alustada tuleb nende taga peituvate isikute tuvastamisest.

Varjunimede kasutamine aitab kaasa tõlkija nähtamatusale – seda arusaama on käsitlenud tõlketeadlane ja -ajaloolane Lawrence Venuti (1995). Kui Venuti jaoks seisneb nähtamatus ühtlustavates tõlkestrateegiates ja liiga ladusates tõlketekstides, siis siinses artiklis on nähtamatus seotud tõlkijanimede ja anonüümsuse temaga. Varjunime kasutamine kaotab tõlkija identiteedi teose paratekstist: nii ei ole lugeja teadlik tõlkija kultuurilisest, sotsiaalsest ega isiklikust taustast, mis võiks muidu mõjutada tema ootusi või teosele antavat hinnangut. Samal ajal pisendab selline nähtamatus tõlkija kui loovisiku rolli kultuuriloos: varjatuks jäävad tema positsioon kultuuriväljal, motiivid ning kultuurilised ja poliitilised hoiakud, mis võisid mõjutada tõlkestrateegiaid.

Varjunimede kasutamisest on kirjutanud Looduse tõlkijate kaasaegne, keeleteadlane August Palm (1902–1972) artiklis „Pseudonüüm meil ja mujal” (1959). Palm küll nendib, et raamatuajaloos on lisaks autoritele „maskeeritud” ilmumiskohti, -aastaid, väljaandjaid ja trükkaleid, kuid ta ei maini tõlkijaid.

Pseudonüümid¹ on Palm (1959: 148, 154) liigitanud laias laastus täispseudonüümideks, märksõnadeks, lühendatud nimevormideks, initsiaalideks ja märkideks.

¹ Artiklis kasutan sõnu *pseudonüüm* ja *varjunimi* sünonüümidena.

Täispseudonüümi näitena on ta muu hulgas toonud nime Juhan Lõhmus, mida avan põhjalikumalt siinses artiklis ja näitan, et selle taga peitub peale Palmi (1959: 154) mainitud Jaan Kangilaski teisigi isikuid. Põhjalikumas liigituses kuuluvad varjunimedega alla veel allonüüm (meelega või juhuslikult pseudonüümiks võetud reaalse isiku nimi), pseudoandronüüm (naisautor kasutamas mehenime), pseudogünüüm (meesautor kasutamas naisenime), oma või võõras eesnimi (nt Elsa = Elsa Raudsepp), oma nime initsiaalide või mingite oma nimest pärit tähtede (Slvt., lv-, jt) tarvitamine, oma nime osade kombineerimine (nt Bruno Berg = O. Brunberg), võõrapärase perekonnanime eestindus, sünni- või elukoha nimi pseudonüümina, rahvuse, elukutse, sotsiaalse seisundi või iseloomuomaduse kasutamine pseudonüümina, kaksik- ja kollektiivsed varjunimed jpm (Palm 1959: 154–156).

Palm (1959: 151–153) toob välja järgmised pseudonüümi kasutamist ajendanud tegurid: kirjutamine ei olnud seisusele või soole kohane tegevus; valitsev riigikord ja dogmaatiline sallimatus; rahvusliku kuuluvuse maskeerimine; isiklikku laadi põhjustes (nt esmateose väljaandmine pseudonüümi all); nimekate autorite puhul ajaviitekirjanduse või ajakirjanduslike tööde avaldamine; teatud žanris tööde avaldamine; grafomaanid ülirohke toodangu n-ö hajutamiseks; tõelise perekonnanime labane tähendus, halb kõla, nime tavalisus või võõrapärasus; teose olemus, näiteks pilkeline või kedagi/midagi paljastav teos.

Varjunimedega avamiseks soovib Palm (1959: 156) esmajärjekorras kasutada trükisõnas ja arhiivmaterjalides leiduvaid andmeid ning seejärel küsitleda autoreid, toimetajaid, uurijaid. Otseste allikate ammendudes tuleks pöörduda kaudsete meetodite juurde (biograafika, stiilianalüüs jne), mille põhjal saavad aga harva kindlaid järeldusi teha.

Palmi soovitude kohaselt olen toiminud ka käesolevas artiklis. Esmalt olen nimede avamiseks kasutanud Eesti biograafilist andmebaasi ISIK, samuti kõiki eestikeelseid trükiseid registreerinud bibliograafia „Eesti raamatute üldnimestik” köiteid (ERÜ 1934, 1938, 1941) ning DIGAR-i Eesti artiklite portaali.

Olulisimaks andmeallikaks kujunes siinse uurimuse jaoks Eesti Rahvusarhiivis säilitatav kirjastus-osaühisuse Loodus fond. Kuna tõlkijatega sõlmitud lepingutest on säilinud vaid üksikud, osutusid kõige rohkem uut informatsiooni pakkuvateks säilikuteks raamatusarjade arveraamatud, kus lisaks tõlkehonorari summale on registreeritud saaja nimi. Kahjuks ei ole kassa- ja arveraamatute sari täielik ega kata kõiki aastaid. Info kontrollimiseks ja täiendamiseks kasutasin Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (EKM EKLA) säilitatavate tõlgete käsikirju. Kõik kirjastusse laekunud käsikirjad ei ole aga säilinud või ei ole need leitavad. Näiteks kuigi EKLA nimekirjas leidub fond „K. o/ü „Loodus” (1920–1940) käsikirjad” (f 81), paiknesid asjakohased käsikirjad üldises fondis „Kirjastuste käsikirjad” (f 56).

Valimist ja nimedest

Tõlkijate valimi koostamiseks kasutasin Looduse ilukirjanduslike raamatute bibliograafiat,² mis sisaldab 485 ilukirjanduslikku teost³ aastatest 1921–1940. Bibliograafia põhjal koostatud tõlkijaloend sisaldab 119 tõlkijanimi, neist mõni oli Eesti rahvusbibliograafia andmebaasis ERB esitatud ilma sünni- ja surmaaajata, mõni märkuse või viitega nime pseudonüümsusele. Mulle pakkusid huvi nimed, mille pseudonüümsus oli märgitud (nii avatud kui ka avamata), ning need, mis esinesid sünni- ja surmaaajata.

Looduse ilukirjandustõlgete trükistes on tõlkijanimi valdavalt esitatud sooneutraalsel kujul: eesnime initialsiaal + perenimi. Mitmete (tõlkija)nimede esitamise viisid väljaannetes siiski varieeruvad, vahel on kasutusel täisnimi, vahel eesnime initialsiaal koos perenimega.

Eraldi väljakutseks kujunes nimede muutuse tabamine. Nimi trükises või arve- raamatus võib erineda ERB-is esitatust, seda abiellumise, aga ka 1930-ndatel riiklikuks kampaaniaks kujunenud nimede eestistamise tõttu. Seega tuli eri andmeallikatest otsides tähelepanu pöörata ajalisele tegurile ning otsida isikuandmeid kõikide kasutusel olnud nimevariantide järgi.

Tõlkijanimesid, mis on ERB-is märgitu järgi pseudonüümid, esines valimis 17, ilma eluaastateta ja seetõttu pseudonüümikahtlusega nimesid oli 26. Järgnevalt vaaten tõlkijanimesid kolmes osas: eelnevalt juba avatud pseudonüümid; tõlkijanimesid, mille pseudonüümsus on tuvastatud, aga mis on isikunimedega seostamata; tõlkijanimesid, mille juures ei ole märgitud sünni- ega surmaaega. Nimed on allolevates tabelites esitatud perenime järgi tähestikjärjestuses. Tõlkija eesnimi on esitatud tõlkeraamatus kasutatud kujul.⁴ Nurksulgudes on toodud ERB-i normkirjes kasutatav eesnimi, mille aluseks on enamasti „Eesti raamatute üldnimestiku” köidetes (ERÜ 1934, 1938, 1941) leiduv nimi. Kui ERB-is esitatud nimi ei kattu üldnimestiku omaga, on sellele tähelepanu juhitud kas märkusena või põhitekstis.

Nimede juurde on lisatud pseudonüümi tüüp. Palmi väljapakutud kategooriatele lisaks moodustasin kategooria „perenime pseudonüüm” tähistamiseks juhtumeid, kus varjunime eesnimi ühtib tõlkija tegeliku eesnimega. Kui varjunimi koosneb eesnime initialsiaal ja perenimest, aga initialsiaal ei vasta tegeliku eesnime esitähle, on see loetud täispseudonüümiks.

² Soovin siinjuures tänada Eesti Rahvusraamatukogu andmetöötlust võimaldavas vormis väljavõtte eest Eesti rahvusbibliograafia andmebaasist.

³ Nimekiri hõlmab neid teoseid, millel on ERB-is märksõnaks *ilukirjandus*, *lastekirjandus*, *noorsookirjandus*, ning kõiki „Looduse universaal-biblioteegi” sarjas Albert Kivika tõlkes ilmunud Vladimir Krõmovi teoseid, kuigi enamikul neist on märksõnaks *reisikirjad*. Teistes sarjades ilmunud reisikirju ei ole ilukirjanduse hulka loetud. Tõlgete koguarv hõlmab kõiki eraldi ilmunud teoseid, k.a kordustrükiid ja ühe tõlke avaldamine eri sarjades.

⁴ Esineb juhte, kus tõlkijanimi on ilukirjandusteoses esitatud vaid initialsiaaliga, aga liigikirjanduse alla kuulavas väljaandes täisnimenä, nt vastavalt kas R. Rahaleid või Rudolf Rahaleid.

Eelnevalt ISIK-us ja ERB-is avatud pseudonüümid

Looduses avaldatud ilukirjanduslike teoste tõlkijate loendist 11 nimel oli pseudonüüm avatud ERB-is ja ISIK-us, ühel vaid ERB-is ja ühel vaid ISIK-us (tabel 1). Kui täiendavatele allikatele tuginedes sai tõlkijanime taga peituvat isikute ringi kas kitsendada (vt A. Karuste) või laiendada (vt Juhan Lõhmus), on tabelis 1 vastavad isikunimed kas maha kriipsutatud või alla joonitud. Kui allikate leidudes on põhjust kahelda, näitab seda tabelis küsimärk.

Kõige produktiivsemad selles tabelis toodud tõlkijad olid Mägi, Lõhmus ja Rahkama. Mäel ilmus 31 tõlget,⁵ kõik inglise keelest, Lõhmusel 13 (saksa ja vene keelest). Rahkamalt ilmus 6 tõlget soome keelest. Teised tõlkijad panustasid Looduse produktsiooni 1–3 tõlkega. Tabelist 1 kolm tõlkijanime leiduvad ka teiste kirjastuste bibliograafiates (J. Madaras, Rudolf Rahaleid, Sander Jursi) ning Nurme Mangala⁶ ja Olaf Roodi nime all ilmus ka algupärast ilukirjandust.

Eranditult üksnes Looduses publitseerinud **A. Mägi** esineb väljaannetes tavaliselt initsiaaliga, täisnimega on tõlkijanimi esitatud vaid Michael Keyesi krimiromaanis „Surm tüüril” (1937) tiitellehel. Isikunime **A. Bergmann** all ilmus üks tõlge, George B. Shaw’ näidend „Püha Johanna” sarjas „Nobeli laureaadid” (1936). Bergmanni nime all avaldamise põhjus võib olla sarja prestiiž. Rahvusbibliograafias esineb Anna Bergmann veel Mark Twaini „Tom Sawyeri seikluste” tõlkijana, kuigi 1948. aasta esmatrükis tõlkija nime ei leidu. Alles 1956. aasta väljaandel „Tom Sawyeri seiklused. Huckleberry Finni seiklused” leiab tõlkijana A. Bergmanni nime („Huckleberry Finni” tõlkija M. Sillaotsa kõrval).

Kuigi ERB-i ja ISIK-u andmete põhjal võiks eeldada, et **Juhan Lõhmuse** puhul on olukord selge, sest pseudonüümi juures on „vaata ka” viited nii Ott kui ka Jaan Kangilaskile (ehkki ei ole eristatud, kumb neist millise tõlke taga peitub), selgub raamatupidamislike materjalide põhjal, et selle 1930. aastal esmakordselt kasutatud kollektiivse pseudonüümiga oli seotud rohkem kui kaks isikut. Arveraamat (RA, ERA.3973.2.26, l 16) lubab Otile omistada 1935. aastal „Looduse kuldraamatu” sarjas ilmunud Franz Telleri „Gautšo poja” tõlke. Kolme Lõhmuse tõlke eest on honorari makstud Rein Nurksele: Marie Eugenie delle Gracie „Raamat armastusest” (sarjas „Tänapäeva romaan”, 1932; RA, ERA.3973.2.29, l 100), Otto Soyka „Unepiits” („Tänapäeva romaan”, 1932; RA, ERA.3973.2.29, l 120) ja Alexander Moritz Frey „Mees teispoole müüri” („Tänapäeva romaan”, 1933; RA, ERA.3973.2.37, l 14). Vicki Baumi „Tants läbi elu” („Tänapäeva romaan”, 1933) tõlkehonorari on tasutud nii Nurksele kui ka Paul Viidingule (RA, ERA.3973.2.37, l 36–37). Viidingu nimi esineb ka Heinrich Manni teose „Sinine ingel. Professor Unrat” („Looduse kroonine romaan”, 1937) tõlkehonorari saajate hulgas koos J. Kangilaski ja P. Raagiga (RA, ERA.3973.2.24, l 11), kusjuures raamatus on eessõna autoriks märgitud tõlkija, kuid eessõna kirjutamise eest on tasutud R. Nurksele. Ka Rudolf Hans Bartschi teose „Hannerl ja

⁵ Tõlked on siin ja edaspidi arvestatud nimetuste põhiselt, kordustrukke lugemata.

⁶ Nurme Mangala nime all ilmus vaid üks tõlge, autorina on Murrik-Polonsky selle nime all avaldanud kolm näidendit, ilmunud kirjastustes Tarvik ja Autorikaitse Ühingu aastatel 1939–1940.

Tabel 1. ERB-is ja/või ISIK-us avatud pseudonüümid.

Tõlkijanimi	Isikunimi	Andmeallikas	Pseudonüümi tüüp
A[ugust] Andur	August Vaga (1893–1960)	ISIK	perenime pseudonüüm
A. Karuste	<u>Irene Tammekann (snd Pelkonen; 1895–1973); August Tammekann (1894–1959)</u>	ISIK; ERB; RA; EKM	täispseudonüüm
T. Kaurits	Rein Nurkse (1907–1963)	ISIK; ERB	täispseudonüüm
A. Lepp	Arno Niitov (ka Niitof; 1904–1989)	ISIK; ERB	perenime pseudonüüm
Juhan (ka J., Joh., Johan) ⁷ Lõhmus	Jaak Kangilaski (1900–1940); Ott Kangilaski (1911–1975); <u>Rein Nurkse (1907–1963); Paul Viiding (1904–1962); P. Raag (?–?); Aino Ränk (snd Jürgenson; 1906–1987); Joh. Lõhmus?</u>	ISIK; ERB; EKM	täispseudonüüm; kollektiivne varjunimi
J. Madaras	Ernst Raudsepp (1899–1947)	ISIK; ERB	täispseudonüüm + võõrsõna
Nurme Mangala	Niina Murrik-Polonsky (ka Kuk, a-st 1939 Soonpää; 1897–1947)	ISIK; ERB	täispseudonüüm + võõrsõna
A[nn]a Mägi	Anna Bergmann (snd Järve; 1903–1972)	ISIK; ERB	võõrapärase perenime eestindus + lühendatud nimevorm
R[udolf] Rahaleid	Rudolf Laanes (a-ni 1934 Lilienbach; 1917–1941)	ISIK; ERB	perenime pseudonüüm
A[leksander] Rahkama	Helmuth Pürkop (1905–1974)	ERB; ⁸ ISIK ⁹	täispseudonüüm
Olaf Rood	Georg (Yri, Üri) Naelapea (1896–1969)	ISIK; ERB	täispseudonüüm
V. F. Salu	Felix Jänes (1898–1942)	ERB	täispseudonüüm
Jursi Sander	Victor Neggo (1890–1942)	ISIK; ERB	täispseudonüüm

ta armsamad” („Looduse kroonine romaan”, 1937) tõlge on valminud kollektiivselt: tasutud on J. Lõhmusele, Aino Ränkile ja P. Raagile (RA, ERA.3973.2.23, l 121–122).

J., Joh. või Juhan Lõhmuse nimele on arveraamatusse kolmel korral kantud ka ainuiskuline honorar. Karl Hans Stobli romaani „Matthias Merenuse neli abielu” („Looduse kroonine romaan”, 1931; RA, ERA.3973.2.22, l 53) tõlkehonorar on sisse kantud J. Lõhmuse nimele, kusjuures redigeerimise eest on märkimisväärne summa tasutud J. Kangilaskile, mistõttu võib oletada, et esialgne käsikiri ei vastanud

⁷ Sarjas „Looduse kroonine romaan” ilmunud Gustav Meyrinki „Golemi” (1930) tiitellehel on kirjas „Saksa keelest tõlkinud Johan Lõhmus”. Samas sarjas 1934. aastal ilmunud Rudolf Hans Bartschi romaani „Igatsus” tiitellehel on tõlkijaks märgitud Joh. Lõhmus. Kahel tõlkel on eesnime asemel esitatud vaid initsiaal: J. Lõhmus (Franz Telleri „Gautšo poeg” sarjas „Looduse kuldraamat”, 1935) ja Fjodor Dostojevski „Sortsid. II köide” („Kogutud teosed”, 1940). Ülejäänud Lõhmuse tõlgetel on tõlkijanimeks märgitud Juhan Lõhmus.

⁸ ERB-is on viide normkirjele Helmuth Pürkop, kuigi 1936. aastal määrati perekonnanimeks Pürkop (RTL).

⁹ Seotud viidetega A. ja Aleksander Rakkamale.

kirjastuse ootustele. Paul Bussoni „Hingede rännaku” („Looduse kroonine romaan”, 1932; RA, ERA.3973.2.22, l 105) tõlkehonorar on sisse kantud Juhan Lõhmuse nimele ning Ethel Lilian Voynichi teose „Kiin” („Looduse kroonine romaan”, 1938; RA, ERA.3973.2.24, l 51) tõlkehonorar on sisse kantud Joh. Lõhmuse nimele. Neist vaid „Hingede rännaku” käsikiri on säilinud (EKM EKLA, f 56, m 541:0), mille numeratsiooni muutus lehel 120 võiks viidata kahe tõlkija tööle, kuigi märgatavat muutust käekirjas ei paista. Ka Gustav Meyrinki „Golemi” käsikiri (EKM EKLA, f 56, m 483:0) lubab paberi ja käekirja muutuste põhjal oletada mitme tõlkija koostööd. „Golemi” ja veel kahe Lõhmuse nime all ilmunud tõlke – Bartschi „Igatsus” („Looduse kroonine romaan”, 1934) ning Dostojevski kogutud teostes ilmunud „Sortsid. II” (1940) – arveraamatuid säilinud ei ole. Kuigi andmed on lünklikud ning nende abil ei saa Juhan Lõhmuse nime all ilmunud tõlgete autorites täielikku selgust, on siiski kindel, et nimega oli seotud suurem kollektiiv kui Kangilaskid.

Huvitav on siinjuures märkida, et Viiding ei avaldanud Looduses oma nime all ühtegi teost. Raamatupidamisandmed paljastavad aga, et Jaan Kangilaski nime all „Looduse kuldraamatu” sarjas ilmunud Karl May teoste „Winnetou” (1932) ja „Winnetou jälgedes” (1933) eest on väike osa honorarist tasutud ka Viidingule (vastavalt RA, ERA.3973.2.25, l 37, 76). Viimase eest jagus honorari veel Osv. Stammile ja Rein Nurksele (RA, ERA.3973.2.25, l 74, 76). Käsikirjadega tutvumine lubab oletada, et mõlema raamatu tõlkimisel osaleski mitu inimest: I osa käsikirja numeratsioon katkeb ja algab seejärel uuesti (EKM EKLA, f 56, m 582:0; uus numeratsioon algab l 338), II osa nummerdus on esitatud kolmes osas (EKM EKLA, f 56, m 583:0; muutused l 175 ja 313). May „Winnetou surm” (1934), mis ilmus tõlkijanime J. Madar all (vt nime tabelis 3), osutus aga Ott Kangilaski tõlkeks (RA, ERA.3973.2.25, l 105).

A. Karustega seotud isikute hulka võimaldavad esmased andmeallikad hoopiski kitsendada. ERB-i ja ISIK-u järgi on nime taga abikaasad Irene ja August Tammekann.¹⁰ Kuigi sarja „Looduse universaal-biblioteek” (LUB), kus ilmus kaks kolmest A. Karuste tõlkest, arveraamatuid ei ole aastaist 1928–1929 säilinud, leiab „Looduse kroonise romaani” arveraamatust, et Knut Hamsuni „Hulkurid” tõlke eest tasuti Irenele (RA, ERA.3973.2.22, l 16, 19, 29). Kinnituse, et ka „Looduse universaal-biblioteegis” ilmunud tõlked (Selma Lagerlöfi „Soosauniku tütar” ja Hilja Valtoneni „Ära hõiska enne õhtut!”) pärinevad Irene sulest, leiab tema 1934. aastal Noor-Eestile saadetud kirjast, kus ta pärib kirjastuse plaani kohta avaldada Selma Lagerlöfi „Gösta Berlingi saaga” tõlge. Irene kirjutab, et tal on luba nii selle kui ka mõne muu Lagerlöfi teose tõlkimiseks olemas, ning loetleb oma varasemaid „põhjamaade

¹⁰ ERB-is on Knut Hamsuni „Hulkurid” („Looduse kroonine romaan”, 1931) kirje juures märkus: *Karuste, A., pseud. = Tammekann, Irene ja August*. Selma Lagerlöfi jutustuse „Soosauniku tütar” („Looduse universaal-biblioteek”, 1928) ja Hilja Valtoneni romaani „Ära hõiska enne õhtut!” („Looduse universaal-biblioteek”, 1929) kirjes aga kahtlev märkus: *Karuste, A. = Tammekann, Irene ja August?* Eraldi Tammekann, Irene nime ERB-ist ei leia, otsingu tegijat teavitatakse, et „otsing suunatakse automaatselt edasi, nimekuju Tammekann, Irene asemel on kasutusel Karuste, A., pseud”. ISIK-us on mõlemad, nii Irene kui ka August, pseudonüümi kaudu seotud Hamsuni „Hulkuritega”. Soomlanna Irene abiellus August Tammekannuga 1925. aastal. August oli Looduse algusaastail seal välja andnud õpikuid ning tõlkinud Valerian Polovtsovi õpiku „Taimede ehitus ja elu” (esmatrükk 1921), samuti oli ta sarja „Maailma maad ja rahvad” peatoimetaja.

keelist” tõlgitud ilukirjanduslikke teoseid: „F. Sillanpää, Hiltu ja Ragnar, S. Lagerlöf, Tösen från Stormyrtorpet (Soosauniku tütar), H. Valtonen, Älä nuolaise ennenkuin tipahtaa (Ära hõiska enne õhtut) ja K. Hamsuni kirjalikul loal tema suure romaani „Landstrykere” (Hulkurid), missugused lisan näitena siia juurde” (EKM EKLA, f 92, m 278:8, l 1–2). Eri allikatest pärit info vastuolulisuse tõttu jääb õhku küsimus, kas August ja Irene Tammekann tõlkisid ilukirjandust koos, nagu väidab Ott Kurs (1994), või toimetas August Irene tõlkeid. Kuid Irene kirjale tuginedes saab lahendatud küsimus, kes kasutas pseudonüümi **J. Pöld** (tabel 3) – selle all ilmus Irene Tammekannu tõlge Frans Eemil Sillanpää jutustusest „Hildu ja Ragnar” („Looduse universaal-biblioteek”, 1928).

A. Andur (kolm prantsuse keelest tõlgitud raamatut „Looduse universaal-biblioteegi” sarjas 1928–1929) on ERB-is esitatud eesnimega August, sünni- ja surmaaega ei ole märgitud ega osutatud pseudonüümsusele. ISIK-u andmeil on varjunime taga botaanik **August Vaga**. Vaga oli üks viiest Looduse 1922. aastal osatühisusena registreerimise taotlusele allakirjutanuist (RA, ERA.969.1.801, l 1) ning ta on Looduses oma nime all avaldanud koos kirjastuse juhi Hans Männikuga kahasse tõlgitud õpiku „Zooloogia õpperaamat. Keskkoolidele” I ja II osa (esmatrükk 1921). Lisaks on ta avaldanud nii Looduses kui ka Nõukogude perioodil enda kirjutatud taimeteaduse õpikuid.

Aleksander Rahkama nime all ilmus kuus soome keelest tõlgitud teost. Nime tahta peitunud Looduse korrektorile **Helmut Pürkopile** on arveraamatu kohaselt tasutud ka tõlkijanime E. Murd (tabel 3) all 1934. aastal ilmunud Santeri Ivalo ajaloolise romaani „Viiburi plahvatus” osaline honorar, suurem osa honorarist on tasutud A. Palmile (RA, ERA.3973.2.25, l 108–109). Oma nime all avaldas Pürkop Looduses kaks tõlget: ilukirjandusteose ja humoorika käitumisõpiku, mõlemad soome keelest. Lisaks on 1941. aastal ilmunud Pedagoogilise Kirjanduse kirjastuse Aleksei Jefimovi 8. klassi õpiku „Uusaeg 1789–1870” tõlkijaks ERB-is märgitud H. Pürkop, ilma viiteta normkirjele Pürkop, Helmut, 1905–1974.

Teine Looduse korrektor **Rein Nurkse**, kes teiste hulgas peitus kollektiivse pseudonüümi Juhan Lõhmus taga, ei avaldanud oma nime all vabariigi ajal¹¹ ühtegi tõlget. Nime T. Kaurits all aga andis ta välja viis tõlketeost, millest neli, neist üks ilukirjandustõlge, ilmus kirjastuses Loodus. Lisaks on võimalik, et tema tõlgitud on tõlkijanime Tähve Kaurits all ilmunud Theodore Dreiseri jutustus „Omakohus” (Olion, 1931).

A. Lepp esineb ERB-is vaid ühe teose kaastõlkijana (märkuses on initsiaal asendatud nimega Andres, aga kuna allikat ei õnnestu tuvastada, lähtun ERÜ-s esitatud nimekujust), viitega **Arno Niitofile**. Laulupedagoog Niitof ERB-is rohkem tõlkijana ei kajastu. Kolme peale (teised tõlkijad on J. Kurfeldt ja E. Luisk) on tõlgitud kaheosaline Louis Boussenardi „Pariisi tänavapõisi reis ümber maailma” („Looduse kuldraamat”, 2 osa, 1932; RA, ERA.3973.2.22, l 39). Käsikirja tiitellehel (EKM EKLA, f 56, m 28:0, l 1) on algselt tõlkijanimena märgitud Niitof kas tõlkija või kirjastaja soovil asendatud nimega Lepp.

¹¹ Oma nimega esineb ta aastail 1946–1963 kuue laste- ja noorsooteose tõlkija või kaastõlkijana.

Tõlkijanime **J. Madaras** all ilmus kaks tõlget 1940. aastal „Looduse kroonise romaani” sarjas: Hilja Valtoneni „Tarvaala peretütar” ja Vicki Baumi „Grand-hotell”. 1940. aasta arveraamatut ega käsikirju säilinud ei ole. ERB-is on J. Madarase ja seega **Ernst Raudsepa** tõlkeks peetud muu hulgas Heinrich Büttneri romaani „Lucrezia Borgia. XV sajandi huvitavaim naine” (kirjastus Nool, 1938), kuigi Eesti raamatute üldnimestikus (1939,¹² kirje 10) on tõlkijaks märgitud A. Madaras (nagu raamatuskriitik), ilma viiteta Raudsepale. Ajakirjanik, kriitik ja tõlkija Raudsepp avaldas Looduses kaheksa ilukirjandustõlget (rootsi, prantsuse, vene ja norra keelest) ka oma nime all, lisaks tõlkeid teistele kirjastustele, k.a Nõukogude ajal.

Klassikaline filoloog **Rudolf Laanes** avaldas aastatel 1938–1939, kui oli kirjutas teadustööd kreeka filoloogia alal (TÜR, f 218, l 2), nime all **Rahaleid** kolm tõlget (kaks neist, sealhulgas üks biograafiline teos, ilmus Looduses).

Ajakirjanik ja kirjanik **Yri Naelapea** avaldas pseudonüümi **Olaf Rood** all algupäraseid teoseid eri kirjastustes, kaks selle nime all ilmunud tõlget avaldas Loodus. Lisaks oli Naelapeal kasutusel teisi pseudonüüme (vt ISIK); tõlkeid ilmus küll veel vaid üks, vene revolutsioonist, nime Kaljo Rand all.

Pianist ja muusikapedagoog **Niina Murrik** avaldas pseudonüümiga **Nurme Mangala** vaid ühe tõlke, isikunime all ilmus aastail 1936–1939 kokku viis tõlget (nii Looduse kui ka Eesti Haridusliidu ja Vanemuise kirjastamisel).

V. F. Salu esineb ERB-is kahe tõlkega. Nime taha peitunud sõjaväelane **Felix Jänes** oma nime all tõlkeid avaldanud ei ole, aga esineb ERB-is kahe sõjateemalise teose koostaja või autorina. Mõlemad ilmunud tõlked on poola kirjaniku Andrzej Strugi teosed „Looduse kroonise romaani” sarjas: „Tundmatu sõduri haud” (1934) ja „Aumärk vaprusel eest” (1935). 1934. aasta arveraamatut ei ole sarja kohta säilinud, 1935. aasta oma aga kinnitab, et tasutud on F. Jänesele (RA, ERA.3973.2.23, l 34). Käsikirjad olulist lisainfot ei paljasta. „Tundmatu sõduri haua” käsikirja tiitellehele ei ole tõlkija oma nime märkinud ise, vaid see on lisatud hiljem harilikku pliiaatsiga: „Poola keelest tõlkinud W. F. Salu” (EKM EKLA, f 56, m 308:0). „Aumärk vaprusel eest” käsikirjas ega säiliku andmetes tõlkija nime ei ole; võimalik, et tiitelleht on kadunud või eemaldatud, sest käsikirja leht nr 2 on säiliku esimene leht (EKM EKLA, f 56, m 307:0).

Nime **Jursi Sander** all ilmus Looduses kolm tõlget aastatel 1932–1933, varem (1923–1926) oli sama tõlkijanimel avaldatud noorsoojuutte Tallinna Eesti Kirjastusühisuses. Eesti raamatute üldnimestikus on 1932. aastal (kirje nr 971) tõlkija nimeks antud J[uhan] Sander, 1933. aastal aga Jursi Sander, viitega, et see on pseudonüüm, mille taga peitub **Victor Neggio** (poliitik, pedagoog, koolidirektor ja kaitseliitlane). Arveraamat kinnitab, et 1932. aastal „Tänapäeva romaani” sarjas ilmunud „Vöröshegy viirastuse” eest on tasutud W. Neggole (RA, ERA.3973.2.29, l 110), nagu ka aasta hiljem „Looduse kuldraamatu” sarjas ilmunud „Kippar Bontekoe laevapoiste” eest (RA, ERA.3973.2.25, l 76). Kolmas Sanderi Looduse kirjastatud teos, Johan Fabriciuse „Neiu sinise kübaraga” ilmus 1933. aastal ja selle arveraamatut ei ole säilinud. Ainsast Neggio säilinud tõlkekäsikirjast, „Vöröshegy viirastus”, nähtub, et algselt

¹² Siin ja edaspidi on viites esitatud trükitoodangu registreerimise aastaarv, mitte üldnimestiku ilmumisaasta.

väljaande tiitellehel olnud märkusest „Hollandi keelest Jursi Sander” on korrektor „ursi” maha tõmmanud ning jätnud tõlkija nimeks vaid J. Sander (EKM EKLA, f 56, m 120:0). Pseudonüümi Jursi Sander kasutamist tunnistab Victor Neggo kirjas Eesti Kirjanduse Seltsi juhatusele (EKM EKLA, f 193, m 28:38, l 1/2), kui saadab oma isikulooteosesse „Eesti avalikud tegelased. Eluloolisi andmeid” (toim Richard Kleis, ilmunud 1932).

Varem avamata pseudonüümsed tõlkijanimed

Järgnevalt püüan lahendada nelja tõlkijanime küsimust, mis on ERB-i pseudonüümidena küll registreeritud, aga ühegi isikuga ei ole seoseid loodud.

Tabel 2. ERB-is avamata pseudonüümid (pseudonüümsus siiski märgitud).

Tõlkijanimi	Isikunimi	Andmeallikas	Pseudonüümi tüüp
E. Hurm	Ella Johanna Kuningas (abiel 1924–1930 Jakobson; 1902–?)	arveraamat	perenime pseudonüüm
K. Jalak		arveraamat pseudonüümsust ei toeta	
Jaan Kolmik	Alice Käsper (abiel 1933 Ehin; 1908–1975), Auguste Pärn (1896? ¹³ –?), Marta Randmäe (snd Strandberg, abiel Viidalepp; 1907–2006)	arveraamat	täispseudonüüm, kollektiivne varjunimi
M[art] Luht	Helene Purre (snd Bergmann/Perkmann, abielunimi enne eestistamist Puskov; 1906–1977); Helmut Pürkop (1905–1974)?	arveraamat	täispseudonüüm, kollektiivne varjunimi?

Vaid ühe tabelis oleva nime all on ilmunud rohkem kui üks tõlge: ERB-i 18 tõlkega kantud **M. Luht** esines tõlkijanimena esmakordselt 1930. aastal sarjas „Looduse universaal-biblioteek”. Ühtekokku ilmus selles sarjas M. Luhti nime all viis tõlget, lisaks tõlked teistes Looduse sarjades („Looduse kroonine romaan”, „Tänapäeva romaan”, „Nobeli laureaadid”, noortele suunatud „Looduse kuldraamat” ning lastesari „Targad tähed”). Tõlked avaldati aastail 1930–1935 ning 1938–1939.

Arveraamatute põhjal selgub, et seitsmel korral on nime M. Luht all ilmunud tõlke honorari tasutud **Helene Purrele**. Need teosed on: Ethel M. Delli „Üheteistkümnes tund” (inglise keelest) ja Henri Duvernois’ „Pögenemine” (prantsuse keelest) (mõlemad „Looduse universaal-biblioteek”, 1931; RA, ERA.3973.2.29, l 46, 61), Edgar Wallace’i „Hertsog agulis” (inglise keelest; „Tänapäeva romaan”, 1932; RA, ERA.3973.2.29, l 113), Paul Rosenhayni „Hulgus frakis” (saksa keelest; „Tänapäeva romaan”, 1934; RA, ERA.3973.2.37, l 63), Joseph Kesseli „Pimedad valitsejad” (prantsuse keelest; „Looduse kroonine romaan”, 1935; RA, ERA.3973.2.23, l 24), Hugh Loftingi „Doktor Dolittle’i postkontor” (inglise keelest; „Looduse kuldraamat”,

¹³ Vt Kruus 2018.

1935; RA, ERA.3973.2.26, l 27) ja Eugene O'Neilli näidend „Kariibide kuu” (inglise keelest; „Nobeli laureaadiid”, 1938; RA, ERA.3973.2.33, l 96).

Lisaks selgub arveraamatutest, et osa Romain Rollandi romaani „Jean-Christophe” kolmanda köite („Nobeli laureaadiid”, 1937) honorarist, kuigi umbes 20 krooni võrra vähem kui teistele, on peale raamatus märgitud V. Pommi ja M. Pärna tasutud H. Purrele (RA, ERA.3973.2.33, l 25). Kahjuks ei ole säilinud tõlke käsikiri, et hinnata, kuidas töö tõlkijate vahel jaotus.

Kahe Luhti nime all ilmunud teose tõlkehonorari ei ole kuludesse kantud: need on Carl van Vechteni „Neegrite taevas” („Looduse kroonine romaan”, 1931) ning Arthur Conan Doyle'i „Baskerville'ide koer” („Looduse universaal-biblioteek”, 1931). Mõlema sarja arveraamatust leiab vaid sissekande korrektuuri tasumise eest H. Pürkopile (RA, ERA.3973.2.22, l 48; RA, ERA.3973.2.29, l 38). Vähesele säilinud materjalile tuginedes ei saa vastata küsimustele, kas raamatupidamisliku eksituse tõttu jäi honorar kuludesse kandmata; tõlkija tõlkis enese initsiatiivil ja tasu ei soovi- nudki; tõlge valmis töö ajal kellelgi Looduse reatöötajatest.

Ühe tõlke, Hugh Loftingi jutustuse „Doktor Dolittle'i reisu” („Looduse kuld- raamat”, 1934) eest on honorari makstud Looduse korrektorile **Helmut Pürkopile** (RA, ERA.3973.2.25, l 109). See avastus on mõnevõrra üllatav ning kaheldav, kuna ülejäänud Pürkopi tõlgetel on lähtekeeleks olnud soome keel. Välistada ei saa, et arveraamatusse kanti sisse selle inimese nimi, kes tõi tõlke kirjastusse, tooja ei pruukinud aga olla tõlke autor. Selle raamatu käsikirjaga (EKM EKLA, f 56, m 185:0) tutvudes selgub, et esimesed 455 lehte on tõlkinud üks, ülejäänud 94 teine tõlkija. Kokku on M. Luhti tõlgete käsikirju kirjandusmuuseumis üheksa; tegeliku tõlkija tuvastamisel neist abi ei ole, sest tiitelleht kas puudub või on sellel kasutatud nime M. Luht. Huvitav on siiski asjaolu, et esimesel teasel, mille tõlkijana on ära toodud M. Luht, on käsikirjal esmalt katsetatud naisenime Leena Luht (EKM EKLA, f 56, m 239:0). Raamatupidamislike andmete täielikku usaldusväarsust vähendab mõningal määral tõsiasi, et Phillips Oppenheimi romaani „Mäng vabadusega” („Tänapäeva romaan”, 1932) honorar on sisse kantud M. Luhti nimele¹⁴ (RA, ERA.3973.2.29, l 93).

1933. aastal ilmus Elinor Glyni „Elusalt maetud” („Tänapäeva romaan”) **E. Hurmi** tõlkes. Arveraamatu kohaselt on tõlkehonorar makstud E. Kuningale (RA, ERA.3973.2.37, l 17), mis lubab tõlke omistada Ella Johanna Kuningale. Aluse initsiaali seostamiseks Ellaga annab fakt, et Kuningas oli Anna Bergmanni klassiõde ning Helene Purre ja Adelaida Lembergi (viljakas Skandinaavia kirjanduse tõlkija, suure osa tema tõlkeid kirjastas Loodus) kooliõde Pärnu Linna Tütarlaste Gümnaasiumist, samuti jätkas ta õpinguid Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas nagu kooliõedki.

Ka tõlkijanimi **K. Jalak** ilmus 1933. aastal (Berta Rucki „Mundris südamevallutajad”, „Tänapäeva romaan”). Arveraamat tõlkija kohta rohkem infot ei paljasta: honorar on tasutud isikule K. Jalak (RA, ERA.3973.2.37, l 6). ERB-is leidub Eesti raamatute üldnimestikule (1933, kirje nr 144) toetudes küll väide, et K. Jalak on

¹⁴ Nagu esines sissekandeid tõlkijanimele ka Lõhmuse puhul.

pseudonüüm, aga siinjuures tekitab segadust fakt, et nii nimestiku registris kui ka teose kirjes on antud tõlkija eesnime initsiaaliks hoopis R.

1935. aastal ilmus „Looduse kuldraamatu” sarja 53. raamatuna Thomas Charles Bridgesi „Kadunud saar”, mille tõlkijaks on märgitud **Jaan Kolmik**. See on pseudonüüm, mille puhul tuleb tunnistada tõlkijanime tuletaja nutikust, sest arveraamatu andmeil töötaski tõlke kallal kolmik: A. Käsper, G. Pärn ja M. Randmäe (RA, ERA.3973.2.26, l 14, l 21). Tõlketöö jaotamist kolme tõlkija vahel kinnitab käsikiri (EKM EKLA, f 56, m 442:0). Lisaks on korrektuurieksemplaril (48 esimest lehekülge ei ole säilinud) märgitud ära tõlgete piirid: keskmise osa tõlkis Pärn, viimase Randmäe. Huvitav leid on, et ühel käsikirja tiitellehe versioonil (EKM EKLA, f 56, m 442:0, l 1) on kasutatud tõlkijanime O. Pebre.

Kolmiku esimene osaline **A. Käsper** on **Alice Käsper**, kellel on isikunime all ilmunud üks tõlge 1932. aastal. Hilisema abielunimega Ehin ta tõlkeid ei avaldanud, küll aga hulganisti inglise keele õpikuid ja töövihikuid Nõukogude perioodil. **G. Pärn** on **Auguste Pärn**, kelle ilukirjanduse tõlkeid ilmus aastatel 1932–1939 Looduses 25. Väljaandes on tõlkijanimi märgitud eesnime initsiaaliga A. või G. Pärn, kusjuures valdavam on G. Pärn (18 juhul), A. Pärn lisandus 1937. aastal. Kahe eri initsiaali kasutamise põhjus ei sõltu otseselt sarjast, kuna esineb sarju, kus on kasutatud mõlemat nimeversiooni. Pigem on põhjus ajaline, sest 1938. aastal ilmus vaid üks tõlge initsiaali G. all ning 1939. aastaks on A. Pärn välja tõrjunud nimekuju G. Pärn. Võimalik, et see tulenes juba levinud teadmisedest, kes peitub nime G. Pärn taga, ning polnud enam põhjust oma isikut varjata. Eesti raamatute üldnimestikus esineb nimi isikunimedega registris läbi aastate järgmisel kujul: Pärn, Auguste (1932–1933); Pärn, G. Auguste (1934); Pärn, Auguste, vt: Pärn, Gusti (1935); Pärn, Gusti (1936); Pärn, A., vt Pärn, Gusti (1937; kirjes kujul G[usti] Pärn ja A. [Gusti] Pärn); Pärn, Gusti, vt: Pärn, Auguste (1938); Pärn, Auguste (1939). Huvitava kombel on ERB-is „Pärn, Auguste” kirjega seotud ka Erseni kirjastatud „Konfutsiuse tarkuseraamat” (2004), mille tõlkijaks on märgitud Gustav Pärn. Mõningaid eluloolisi fakte õnnestub Pärna kohta leida, kuid info hulk on üllatavalt napp, ehkki tema tõlketegevus oli intensiivne ja ta oli seotud kunstiuhinguga Pallas. Nime Jaan Kolmik kolmas osaline **Marta Randmäe** tõlkis vaid Loodusele, aastail 1928–1939 ilmus tema nime all 14 ilukirjanduslikku teost. Lisaks on ta koos Eevi Lasseniga (abiel End; 1916–1993) tõlkinud Dale Carnegie populaarse suhtlemispsühholoogia alase teose „Kuidas võita sõpru ja mõjustada inimesi” (Loodus, 1939), mille viimane trükk ilmus 2022. aastal (seal on tõlkijaks märgitud vaid Viidalepp, toim Stella Sägi).

Sünni- ja surmaaegadeta tõlkijanimed

Kakskümmend kuus tõlkijanime Looduse tõlkijate loendist esinesid ERB-is ilma sünni- ja surmaaajata. See asjaolu tekitab mõnel juhul kahtlusi nende isikunimelisuses. Tabelis 3 kajastub isiku- või varjunimedega tuvastamise katse. Kui on õnnestunud andmeid leida, on tabelisse lisatud isikute sünni- ja surmaaajad ning artikli põhiosas esitatud mõni isikulooline fakt.

Tabel 3. ERB-is daatumiteta tõlkijanimed.

Tõlkijanimi	Isikunimi	Andmeallikas	Pseudonüümi tüüp/ päris isik
Em. Gutmann	Emil Gutman	arveraamatuid säilinud ei ole	päris isik
A[lma] Haljamäe	Alma Hamburg ¹⁵	arveraamat	perenime pseudonüüm
A[ugust] Herms	August Härms ¹⁶	arveraamat	päris isik (kasutusel mõlemad nimevariandid)
A[ugust] Jalakas	A. Jalakas ¹⁷ ja A. Bergman ¹⁸ [Anna Bergmann (snd Järve; 1903–1972)?]	arveraamat	kollektiivne pseudonüüm?
J. Järv	Joh. Järv	EKM	päris isik?
M[ihkel] Kask	Mihkel Kask ¹⁹ (1903–1968) ²⁰	arveraamat	päris isik
A[onna] Kull		arveraamatut ega käsikirja säilinud ei ole	
A[leksander] Känd	Aleksander Känd ²¹ (1907–1941)	arveraamat	päris isik
H[endrik] Laid	Helene Purre ²² (abielunimi enne eestistamist Puskov, snd Bergmann/Perkmann; 1906–1977)	periodika	täispseudonüüm, pseudoandronüüm
Linda Liiv	Linda Aavik ²³	EKM	perenime pseudonüüm
V[eera] Loosme		arveraamatuid ega käsikirju säilinud ei ole	
Erna Luisk	Erna Luisk ²⁴	arveraamat	päris isik

¹⁵ Vicki Baumi „Elu võõraslapse” („Tänapäeva romaan”, 1934) eest tasutud A. Hamburgile (RA, ERA.3973.2.37, l 91), Sophie Reinheimeri „Kuusiku lastetoa” („Looduse lasteraamat”, 1935) eest Alma Hamburgile (RA, ERA.3973.2.32, l 96).

¹⁶ Gerhart Hauptmanni „Atlantise” („Nobeli laureaadi”, 1937) tõlkehonorar on tasutud Aug. Härmsile (RA, ERA.3973.2.33, l 54).

¹⁷ Henryk Sienkiewiczzi romaani „Tule ja mõõgaga” I osa eest tasutud A. Jalakasele (RA, ERA.3973.2.33, l 73).

¹⁸ Henryk Sienkiewiczzi romaani „Tule ja mõõgaga” II osa eest tasutud A. Bergmannile (RA, ERA.3973.2.33, l 74).

¹⁹ Charles Vildraci jutustuse „Roosa saar” („Looduse kuldraamat”, 1934) tõlkehonorar on tasutud M. Kasele (RA, ERA.3973.2.25, l 109).

²⁰ ERB-is on Eesti raamatute üldnimestikule (1934, kirje nr 1292) toetudes eesnimeks märgitud Mihkel. Dr. M[ihkel] Kasele on üldnimestikus omistatud veel „Loomulik ravimisõpetus” (kirjastus Nool, 1934; kirjed nr 146 ja 541). See annab alust arvata, et tõlke on teinud arstiteadlane Mihkel Kask (1903–1968), kes esineb ERB-is ka autori, juhendaja, koostaja ja toimetajana.

²¹ „Tänapäeva romaani” arveraamatutesse on tõlkehonorar kantud nimele A. Känd (RA, ERA.3973.2.37, l 12, 51). ERB-i ja Eesti raamatute üldnimestiku andmeil eesnimeks Aleksander.

²² Vt Lemberg 1977.

²³ Tõlkinud Eleanor H. Porteri „Pollyanna” („Looduse kuldraamat”, 1934). Kuldraamatu arveraamatusse (RA, ERA.3973.2.25, l 108) on kantud vaid raamatu honorar, ilma tõlkija nimeta. Tõlke käsikirjast (EKM EKLA, f 56, m 237:0, l 1) nähtub, et algselt on tiitellehel olnud nimi Linda Aavik. Nimi on aga maha tõmmatud ning eessõna all olev nimi ülevärvimisega loetamatuks muudetud. ERB-is ei anna Linda Aaviku nimeotsing mingeid vasteid.

²⁴ Tõlkinud Guy de Maupassanti romaani „Ilus sõber” („Looduse kroonine romaan”, 2 köidet, 1931). Ka arveraamatu järgi on tasutud E. Luiskile (RA, ERA 3973.2.22, l 65). Louis Bousсенardi

J[ohan] Madar	Ott Kangilaski ²⁵ (1911–1975)	arveraamat	täispseudonüüm
August Mihkelson		arveraamatut ega käsikirja säilinud ei ole	
E[duard] Murd	August Palm ²⁶ (1902–1972), Helmut Pürkop ²⁷ (1905–1974)	arveraamat	täispseudonüüm, kollektiivne pseudonüüm
O[skar] Mäe		arveraamatuid ega käsikirju säilinud ei ole	
M[ari] Parras		arveraamatuid ega käsikirju säilinud ei ole	
Rich.[ard] Peterson	R. Peterson ja Aleksander Estam ²⁸ (1894–1979)	arveraamat	täispseudonüüm?
J. Pöld	Irene Tammekann ²⁹ (sünd Pelkonen; 1895–1973)	EKM	täispseudonüüm
A[uguste] Pärn; G. Pärn	Auguste Pärn (1896?–?)	arveraamat	päris isik; võõras eesnimi
P[eeter] Raag	Peeter Raag ³⁰	arveraamat	päris isik
M[ihkel] Reiman	Mihkel Reiman (1903 ³¹ – 1968 ³²)	arveraamatut säilinud ei ole	päris isik
Villem Rägastik		arveraamatut ega käsikirja säilinud ei ole	
E[lisabeth] Schilling	Elisabeth Schilling ³³	arveraamat	päris isik

romaani „Pariisi tänavapõisi reis ümber maailma” („Looduse kuldraamat”, 2 osa, 1932) kaastõlkija (RA, ERA.3973.2.25, l 39).

²⁵ J. Madar on tõlkijana ERB-is Karl May teosega „Winnetou surm. 3. raamat” („Looduse kuldraamat”, 1934). Käsikirjal (EKM EKLA, f 56, m 584:0) tiitellehte ei ole. Arveraamatu järgi on tasutud Ott Kangilaskile (RA, ERA.3973.2.25, l 105).

²⁶ Arveraamatute järgi on tõlkijanime E. Murd all ilmunud Santeri Ivalo ajaloolise romaani „Viiburi plahvatus” („Looduse kuldraamat”, 1934) tõlkehonorar suures osas tasutud A. Palmile, väike osa ka H. Pürkopile (RA, ERA.3973.2.25, l 108–109).

²⁷ Vt eelmist kommentaari.

²⁸ Arveraamatutesse on Henryk Sienkiewicz'i romaani „Uputus” („Nobeli laureaadid”, 1938) I köite tasu sisse kantud R. Petersoni nimele, II köite honorar on tasutud A. Estamile (RA, ERA.3973.2.33, l 84, 96).

²⁹ EKM EKLA, f 92, m 278:8, l 1–2.

³⁰ Kõigi kuue nime P. Raag all ilmunud ilukirjandusteose tõlkehonorarid on võimalik arveraamatutest leida, kõik need on ka sisse kantud P. Raagi nimele: Pierre Loti „Ühe võõrlegionääri romaan” („Looduse universaal-biblioteek”, 1931; RA, ERA.3973.2.29, l 30), Hector Malot’ „Perekonnata” („Looduse kuldraamat”, 1931; RA, ERA.3973.2.25, l 8), Claude Anet’ „Ariane” („Tänapäeva romaan”, 1932; RA, ERA. 3973.2.29, l 93), Pierre Benoit’ „Soolajärv” („Looduse kroonine romaan”, 1932; RA, ERA.3973.2.22, l 122) ja samas sarjas 1935. aastal ilmunud André Maurois’ „Kolonel Bramble’i vaikimised” (RA, ERA.3973.2.23, l 119). Mitme tõlkija koostöös ilmunud Romain Rollandi romaanist „Jean-Christophe” („Nobeli laureaadid”, 1936–1937) tõlkis P. Raag I osa koos J. Kurfeldtiga (RA, ERA.3973.2.19, l 141).

³¹ AAUT, matrikli nr 4131.

³² Surmajuhumeid Argentiinas 1968.

³³ Kaks raamatut „Looduse lasteraamatu” sarjas: Madge Alford Bighami „Rotipere elupäevad” (1935) ning Francis de Miomandre „Mängusõduri elulugu” (1936). Arveraamatusse on sissekanded tehtud E. Schillingi ja Schillingi nimele (RA, ERA.3973.2.32, l 93, 112). „Rotipere elupäevade” käsikiri (EKM EKLA, f 56, m 438:0) on küll säilinud, kuid ilma tiitelleheta.

R[einhold] Tamm ³⁴	R. Tamm ³⁵	arveraamat	tõenäoliselt päris isik
V. Vallaste		arveraamatut säilinud ei ole; käsikiri (EKM EKLA, f 56, m 213:0) ilma tiitelleheta, algab eessõnaga ja mingit märget tõlkija kohta ei sisalda	

Kuna arveraamatuid ei ole kõigi aastate ega sarjade kohta säilinud, on mõne nime pseudonüümsuse või isikunimelisuse kohta oletuste tegemine üsna libe tee. Kui (pere)nimi on levinud, on nime sidumine kindla isikuga veelgi kaheldavam. Tihti esinevad sellised tõlkijanimed ERB-is vaid ühe-kahe teosega, näiteks A. Kull (üks tõlge inglise keelest sarjas „Kriminaalromaan”, 1939), V. Loosme (kaks tõlget prantsuse keelest sarjas „Kriminaalromaan”, 1939), August Mihkelson (üks tõlge, hispaania kirjandus kaudtõlkes sarjas „Looduse kroonine romaan”, 1933, vt Laan 2024: 222), O. Mäe (kaks tõlget inglise keelest sarjas „Kriminaalromaan”, 1939–1940), Villem Rägastik (üks tõlge, lähtekeel täpsustamata, sarjas „Looduse kroonine romaan”, 1939), V. Vallaste (üks tõlge, prantsuse keelest sarjas „Looduse universaalbiblioteek”, 1929).

Mõnel juhul ei saa isegi tuvastatud isikunime korral kindlaks teha, kes ta oli, ega leida tema kohta biograafilist teavet, näiteks Linda Aavik (üks tõlge inglise keelest, „Looduse kuldraamat”, 1934), Alma Hamburg (kaks tõlget saksa keelest: „Tänapäeva romaan”, 1934; „Looduse lasteraamat”, 1935), Erna Luisk (kaks tõlget prantsuse keelest, üks neist koostöös: „Looduse kroonine romaan”, 1931; „Looduse kuldraamat”, 1932), Elisabeth Schilling (üks tõlge inglise ja üks prantsuse keelest, „Looduse lasteraamat”, 1935–1936), R. Tamm (üks tõlge saksa keelest, „Looduse universaalbiblioteek”, 1931).

Kahel Looduses avaldatud Henryk Sienkiewiczzi romaanil on tõlkijana kirjas üks nimi, tasutud aga kahele isikule. Romaani „Tule ja mõõgaga” („Nobeli laureaadid”, 1937) tõlkijaks on märgitud A. **Jalakas**, arveraamatu kohaselt on I osa honorar tasutud A. Jalakasele, II osa honorar aga A. Bergmannile (RA, ERA.3973.2.33, l 73–74). Arveraamatu leid seab kahtluse alla ka lähtekeele õigsuse, sest A. Bergmann (eeldusel, et see on Anna Bergmann, kes avaldas tõlkeid varjunime Mägi all) tõlkis eranditult inglise keelest.

Samuti on Sienkiewiczzi „Nobeli laureaate” sarjas ilmunud teose „Uputus” (2 köidet, 1938) tõlkijanimeliks väljaandes **Rich. Peterson**, ent arveraamatutesse on I köite tasu sisse kantud R. Petersoni nimele (RA, ERA.3973.2.33, l 84), II köite honorari on tasutud A. Estamile (RA, ERA.3973.2.33, l 96). Seda, kas terve raamatu tõlkis Aleksander Estam, kes kasutas varjunime Rich. Peterson, või olid kahel köitel eri tõlkijad, üks neist isikunimega R. Peterson, ei ole kogutud andmete põhjal võimalik kindlaks teha. Tõlke käsikiri ei ole säilinud. Küll aga on mõlema mainitud teose kohta arvamust avaldanud poola kirjanduse tõlkija Hendrik Lindepuu, kes kirjutab, et nende

³⁴ Eesti raamatute üldnimestikus eesnimena esitatud Richard (1931, kirje nr 1014).

³⁵ Eduard von Keyserlingi romaani „Pastori armastus (Dumala)” („Looduse universaalbiblioteek”, 1931) tõlkija. Arveraamatu sissekanne R. Tamme nimele (RA, ERA.3973.2.29, l 61).

kahe Sienkiewiczzi teose tõlkijad on vististi väljamõeldud nimed „ning tõlgiti mingist lühendatud variandist ja kindlasti mitte ka originaalkeelest” (Lindepuu 2023: 27).

Tabelis 3 olevaist tõlkijaist kõige viljakam oli **Auguste Pärn**, kellest oli juba juttu tabelis 2 esineva nime Jaan Kolmik juures. Produktiivsusest järgnevad Känd (kümme nimetust) ja Raag (kuus ilukirjanduse tõlget, lisaks üks mitteilukirjanduslik).

Üksnes inglise keelest tõlkinud **A. Känd** avaldas tõlkeid ainult Looduses (sarjad „Looduse universaal-biblioteek” ja „Tänapäeva romaan”, 1928–1934). Arvatavasti peitub nime taga Aleksander Känd (1907–1941), kes õppis Tartu Ülikoolis 1926–1933 juurat, töötas hiljem Aegviidus metsaülemana ja tapeti 1941. aastal hävitus-pataljonlaste poolt (AAUT, matrikli nr 7965).

P. Raagi ilukirjanduse tõlked ilmusid eri sarjades aastatel 1931–1932 ja 1936–1937, lisaks on ta osaliselt tõlkinud kaks Juhan Lõhmuse nime all ilmunud teost (1937; vt täpsemalt Juhan Lõhmuse nime juures). Korra on arveraamatus kasutatud täisnime Peeter Raag (RA, ERA.3973.2.25, l 8), kuid kindlat isikut tuvastada ei õnnestunud.

Looduse loendis vaid kahe tõlkega esindatud **Härms** oli viljakas tõlkija, kelle nime all ilmus neljast lähtekeelest pea 20 ilukirjanduse tõlget kirjastuselt Elu. Mujal avaldasid tõlkeid ka **Mari Parras** (kolm kirjastuselt Elukiri) ja **Mihkel Reiman** (Noor-Eesti, Vanemuine, EKS). Reimani tõlked ilmusid aastail 1926–1930. Reimani tõlketegevuse lõppemise põhjuseks oli tema Eestist ärasõit „vististi kauemaks ajaks”, nagu ta kirjutas Noor-Eesti juhatusesele, kui soovis oma osatähte kirjastuses ära müüa (EKM EKLA, f 92, m 273:14, l 31). Ta jõudis reisidega välja Buenos Airesesse Argentiinas, abiellus skulptor ja graafik Salme Riigiga ning Eestisse enam ei naasnud (Surmajuhumeid Argentiinas 1968).

Em. Gutmann (eestindanud Carl Ewaldi jutukogu „Loodus jutustab” I ja II osa, 1921) on tõenäoliselt **Emil Gutman**, kes oli reaalkooli õpetaja. Loodusteemaliste tekstide tõlkimist kinnitab kiri kirjastusühisuse Loodus ühele asutajale (RA, ERA.14.7.823, l 1), botaanik Gustav Vilbastele, kellelt Gutmann küsib nõu seoses taimenimede tõlkimisega (EKM EKLA, f 152, m 17:24, l 2/2). Gutman oli kirjastus-osauhingu Areng ajakirja Romaan jõulu-, kevad- ja lihavõttealbumite 1927–1929 vastutav toimetaja, hiljem tegeles autoäriaga (Eesti autoajaloo leheküljed).

J. Järv esineb ühe teose tõlkijana (Knut Hamsuni „Tuisupea”, „Looduse universaal-biblioteek”, 1929). Selle raamatu kohta arveraamatut säilinud ei ole, käsikirjas on algselt olnud tõlkijanimeks Joh. Järv (EKM EKLA, f 56, m 102:0). Eesti raamatute üldnimestikus (1929, kirjed nr 843 ja 958) on eesnimena kirjas Johan. ERB-is esineb J. Järve nimeline isik ka rahvakirjandusliku nädalikirja Uudisjutud (ilmus neli numbrit 1930. aastal) vastutava toimetaja ja väljaandjana ning kuus korda nädalas ilmuva ajalehe Päevauudised (ilmus 26. II – 5. III 1933) vastutava toimetajana.

H. Laid esineb ERB-is teose „Loomade pidu” (sarjas „Kuldne kodu”, 1938) kohandajana (tagakaanel kirjas „aineil H. Laid”). Selle arveraamatut säilinud ei ole, küll aga on nime avanud Adelaida Lemberg oma järelehüüdes heale sõbrannale Helene Purrele: „Ta mõtles ja plaanitses lasteraamatute iganenud taseme tõstmisest. Ühe neist – „Loomade pidu” – hoogne värsitekst (Kiviti illustatsioonidega) on veel tänini meeles mõnelgi toonasest lapseast, aga kui paljud teavad, et selle teksti autor

on Helene Purre.” (Lemberg 1977) Kuna eestikeelne „Loomade pidu” ilmus aasta varem kui Martti Haavio soomekeelne versioon, võib Lembergi viitamisest Purrele kui autorile kahtlustada ka pseudotõlget, mitte pelgalt tunnustust tõlkijale kui loovisikule, teisele autorile.

Kokkuvõte

Vaatamata sellele, et uurimus tugines vaid ühe kirjastuse materjalidele, näitas see, et tõlkijanimi raamatus, ja vahel isegi (rahvus)bibliograafias, ei pruugi peegeldada raamatu tegelikku tõlkijat. Eesmärk avada kirjastusele Loodus ilukirjandust tõlkinud isikute nimed õnnestus osaliselt, sest teema osutus arvatust mitmetahulisemaks. Tõlkijanimede avamist raskendasid isikute eri nimekujud, mis tulenesid abiellumise, nimede eestistamisest, eesnime initsiaali kasutamisest tõlkijanimis ning varjunimede tarvitamisest.

Esmaste allikate juurde naasmine võimaldas siiski täita lünki Eesti tõlkeloos ning täiendada mõnda levinud teadmist või seada need kahtluse alla. Tõlkijate identifitseerimisel oli palju abi Looduse arveraamatutest, kuid mõni sissekanne tekitas kahtlusi, et honorar võidi vahel registreerida pseudonüümi nimele.

Siiski võimaldasid arhiiviallikad laiendada senist teadmist varjunimede kasutamise tavast. Ilmekaim näide on siinjuures tõlkijanimi Juhan Lõhmus, mida varem on seostatud vaid vendade Kangilaskidega, aga mille all ilmus tõlkeid tegelikult kuult tuvastada õnnestunud isikult. Esines teisigi kollektiivseid pseudonüüme ning haruldane ei olnud raamatu osade kaupa tõlkimine, nii et teos oli mitme tõlkija vahel ära jagatud – see tõsiasi ei pruugi alati teose andmetes kajastuda, kuna kollektiivse tõlke-tegevuse tulemus tähistati varjunimega. Kollektiivsetele varjunimede vastukaaluks esines juhtumeid, kus üks loovisik avaldas tõlkeid eri pseudonüümide all.

Kõige levinum oli täispseudonüümi kasutamine (vahel oli see ühtlasi kollektiivne pseudonüüm, kahel juhul moodustas täispseudonüümi osa võõrsõna). Sellele järgnes perenime pseudonüümi kasutamine, samuti kasutati võõrapärase perenime eestindust ja pseudoandronüümi. Väljaannetes jäid tõlkijate nimed tihti aga initsiaali ja perekonnanime kombinatsiooni kasutades sooneutraalseks.

Tõlkijanimede hulgas leidis selliseid, mille puhul ei saa kindlaks teha, kas see on varju- või isikunimi. Tähelepanuväärne on, et 50% pseudonüümidest või sünni- ja surmaajata nimedest esines ERB-is vaid ühe korra ehk olid seotud üksnes ühe tõlkega.

Leidude põhjal saab oletada järgmisi varjunime kasutamise põhjuseid. Nii võidi püüda varjata tõlkijate otsest või kaudset seost kirjastusega (nt Helene Purre, Helmut Pürkop, Jaan Kangilaski, Rein Nurkse, Irene Tammekann). Samuti maskeerisid pseudonüümid kollektiivselt sündinud tõlkeid (nt Jaan Kolmik). Põhjuseks võis olla kirjastuse soov varjata kellegi tõlgete eelistamist või mõne loovisiku tohutut viljakust (kuigi kirjastuse tõlgete loendis leiab tõlkijaid, kellel on paarkümmend või enam tõlget). Vahest nägi mõni loovisik tõlkimises õpingute või põhitöö kõrvalt lisaraha teenimise võimalust või tegi esimesi katsetusi ega soovinud, et valminud tõlkeid temaga

seostatakse. Pseudonüümide kasutamine võimaldas säilitada anonüümsust, katsetada eri stiilidega ja vältida eelarvamusi.

Nimede uurimine aitas laiendada tõlkijate ringi ning tuvastada muu hulgas selliseid isikuid, kes bibliograafilistes allikates tõlkijana ei esine. Samuti selgus, et tõlkija produktiivsuse või Eesti tõlkelukku panustamise hindamisel ei saa alati tugineda vaid tema isikunime all ilmunud tõlgete hulgale. Seega on pseudonüümide avamine oluline kultuurilise läbipaistvuse, tõlkekultuuri ja -ajaloo mõistmise ning tõlke-teadusliku analüüsi võimaldamise seisukohalt. Lisaks aitab tõlkija isiku teadaolek mõista tõlke ajaloolist, esteetilist ja ideoloogilist tausta.

Siinne sissevaade varjunimede teemasse tõi välja, et puudub üks kõikehõlmav sellealane allikas ning tõlke- ja kultuuriväljast terviklikuma pildi saab luua üksnes mitmest eri allikast andmeid otsides ja neid kombineerides. Samuti toetavad siin esile toodud leiud Eesti tõlke- ja tõlkjaloo süvitsi uurimise vajadust, muu hulgas määratlemaks, kas pseudonüümide kasutamine ja kollektiivsed tõlked olid konkreetse kirjastuse spetsiifilised nähtused või iseloomulikud tervele ajajärgule, ja seda mitte ainult teistele allikatele (bibliograafilised metaandmed, varasemad käsitlused) tuginedes, vaid arhiividesse algupäraste dokumentide juurde naastes. Vaid eri mikroajaloolisi uurimusi kombineerides ja tõlkijat nähtavale tuues jõuab olulise üldistuseni ilukirjanduse tõlkijast.

Artikkel on valminud tänu Eesti Teadusagentuuri uurimisprojektile PRG1206 „Tõlkimine ajaloos, Eesti 1850–2010: tekstid, tegijad, institutsioonid ja praktikad“.

ARHIIVIALLIKAD

Eesti Kirjandusmuuseumi (EKM) Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA)

f 56, m 28:0. Bousсенard, L. Pariisi tänavapõisi reis ümber maailma. Esimene raamat.

Teine raamat. Prantsuse keelest tõlkinud J. Kurfeldt, A. Lepp, E. Luisk. Korrigeerinud Johannes Aavik, [1932].

f 56, m 102:0. Hamsun, Knut. Tuisupea. Romaan. I. Tõlkinud J. Järv, 1929.

f 56, m 120:0. Vöröshegy viirastus. Kriminaalromaan. Hollandi keelest J. Sander.

f 56, m 185:0. Lofting, Hugh. Doktor Dolittle'i reisud. Inglise keelest tõlkinud M. Luht, [1934].

f 56, m 213:0. Mérimée, P. Tamango, 1928.

f 56, m 237:0. Porter, Ellanor H. Pollyanna. Inglise keelest tõlkinud Linda Liiv.

f 56, m 239:0. Prévost, Marcel. Julienne'i abielu. Prantsuse keelest tõlkinud M. Luht.

f 56, m 307:0. [Strug, A.] Aumärk vapruste eest.

f 56, m 308:0. Strug, Andrzej. Tundmatu sõduri haud. Poola keelest tõlkinud W. F. Salu.

f 56, m 438:0. Bigham, M. A. Rotipere elupäevad, [1935].

f 56, m 442:0. Bridges, T. C. Kadunud saar. Inglise keelest tõlkinud Jaan Kolmik, 1935.

f 56, m 483:0. Meyrink, G. Golem. Saksa keelest tõlkinud Johan Lõhmus.

f 56, m 541:0. Busson, P. Hingede ränne [Looduse Kroonine Romaan nr 41], 1932.

f 56, m 582:0. May, K. Winnetou I.

f 56, m 583:0. May, K. Winnetou II.

f 56, m 584:0. May, K. Winnetoni surm.

f 81 – K. o/ü „Loodus” (1920–1940) käsikirjad.

f 92, m 273:14. K. o/ü „Noor-Eesti” käsikirjad. Kirjavahetus. Reiman, Mihkel, 04.08.1930.

f 92, m 278:8. K. o/ü „Noor-Eesti” käsikirjad. Kirjavahetus. Tammekann, Irene + ärakiri
S. Lagerlöfi kirjast. 12.04.1934.

f 152, m 17:24. Emil Gutmanni kirjad Gustav Vilbastele 18.04.1920–06.05.1920.

f 193, m 28:38. Eesti avalikud tegelased” 1. tr. (1932) ja avaldamata 2. tr.

Rahvusarhiiv (RA)

ERA.14.7.823. Kirjastusühing Loodus, 09.09.1920–17.05.1923.

ERA.3973. Kirjastus-osaühisus Loodus, 1920–1940.

ERA.3973.2.19. „Kirjanduslik põhivara”, „Memuaaride 1 sari” ja „Nobeli laureaadid”,
1935.

ERA.3973.2.22. „Kroonine romaan”, 1931–1932.

ERA.3973.2.23. „Kroonine romaan”, 1935–1937.

ERA.3973.2.24. „Kroonine romaan”, 1937–1938.

ERA.3973.2.25. Kuldraamat, 1931–1934.

ERA.3973.2.26. Kuldraamat, 1935–1937.

ERA.3973.2.29. „LUB” ja „Tänapäeva romaan”, 1931–1932.

ERA.3973.2.32. „Nobeli laureaatide teoste 1 raamat” ja „Looduse lasteraamat”, 1935–1936.

ERA.3973.2.33. „Nobeli laureaatide raamat”, 1937–1938.

ERA.3973.2.37. „Tänapäeva romaan” ja „LUB”, 1933–1934.

ERA.969.1.801. Kirjastus O/Ü „Loodus”, 20.12.1922–07.11.1939.

Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR)

f 218 – Rudolf Laanese isikuarhiiv.

VEEBIVARAD

AAUT = Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944.

<https://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/site/aut>

DIGAR = DIGAR-i Eesti artiklite portaal. <https://dea.digar.ee/>

Eesti autoajaloo leheküljed. <http://eag.vanatehnika.ee/ewesindused.html>

ERB = Eesti rahvusbibliograafia. https://www.ester.ee/search~S95*est

ISIK = Eesti biograafiline andmebaas. <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik>

KIRJANDUS

Chesterman, Andrew 2009. The name and nature of translator studies. – HERMES. Journal of Language and Communication in Business, kd 22, nr 42, lk 13–22.

<https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>

D’hulst, Lieven 2001. Why and how to write translation histories? – Crop, nr 6, lk 21–32.

ERÜ 1934 = Richard Antik, Eesti raamatute üldnimestik. 1929–1933. Catalogue Général des livres estoniens: 1929–1933. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

ERÜ 1938 = Eesti raamatute üldnimestik. 1934–1936. Catalogue Général des livres estoniens: 1934–1936. Koost Tartu Ülikooli Raamatukogu. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

- ERÜ 1941** = Eesti raamatute üldnimestik. 1937–1939. Koost Tartu Riikliku Ülikooli pearaamatukogu. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- Kruus, Ülle 2018.** Kunstiühing PALLAS 100 elab ja inspireerib. – Kultuur ja Elu, nr 1, lk 74–78.
- Kurs, Ott 1994.** 100 aastat August Tammekannu sünnist. – Kultuurileht 26. VIII, lk 3.
- Laan, Mari 2024.** Tõlkevälja kujunemine ja kujundamine: Hispaania-Eesti tõlkelugu. (Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 89.) Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Lemberg, Adelaida 1977.** Helene Purre *in memoriam*. – Teataja 1. X, lk 12.
- Lindepuu, Hendrik 2023.** Poola kirjandus eesti keeles – ümberjutustused, nagu räägitaks lastele Kalevipojast. – Keskus 14. XII, lk 26–27.
- Munday, Jeremy 2014.** Using primary sources to produce a microhistory of translation and translators: Theoretical and methodological concerns. – *The Translator*, nr 20, lk 64–80. <https://doi.org/10.1080/13556509.2014.899094>
- Palm, August 1959.** Pseudonüüm meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 147–156.
- Paloposki, Outi 2017.** In search of an ordinary translator: Translator histories, working practices and translator-publisher relations in the light of archival documents. – *The Translator*, nr 23, lk 31–48. <https://doi.org/10.1080/13556509.2016.1243997>
- Pym, Anthony 1998.** *Method in Translation History*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315760049>
- Pym, Anthony 2009.** Humanizing translation history. – *HERMES. Journal of Language and Communication in Business*, kd 22, nr 42, lk 23–48. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96845>
- RTL = Riigi Teataja Lisa: seaduste alustel avaldatud teadaanded. Perekonnanimede muutmised, 1936, nr 58, lk 3085.**
- Surmajuhtumeid Argentiinas 1968.** – *Vaba Eestlane = Free Estonian* 13. VII, lk 7.
- Venuti, Lawrence 1995.** *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London–New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203360064>

Piret Pärgma (sünd 1982), Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi kultuuriuringute doktorant (Narva mnt 25, 10120 Tallinn), pargma@tlu.ee

Translator names in the fiction publications of Loodus (1920–1940): Mapping personal names and pseudonyms – the potential of archival materials for identifying individuals

Keywords: literary translators, 1920–1940, translation studies, archives

Founded in 1920 as a publisher of natural science textbooks, Loodus grew into the largest publishing house in interwar Estonia. From 1928 onward, the systematic publication of translated fiction became central to its activities. This article investigates the translator names under which Loodus published literary translations, with a particular focus on identifying the individuals behind pseudonyms.

The study is based on a bibliography of 485 translated works published between 1921 and 1940, which revealed 119 translator names, including 43 suspected or confirmed pseudonyms. Among the sources consulted, Loodus's account books preserved in the National Archives provided the most significant new information, although some entries appear to record pseudonymous names.

Translator names were grouped into three categories: previously identified pseudonyms; previously unidentified pseudonymous translator names; and names in the national bibliography lacking birth and death dates, which may suggest pseudonymity. Pseudonyms were classified using August Palm's typology, supplemented by the author's category of "surname pseudonym". Although gaps in the archival record limited some identifications, several earlier assumptions could be revised and previously overlooked translators identified.

The study also revisits collective pseudonyms, notably "Juhan Lõhmus", previously believed to represent two translators but shown here to have been used by at least six individuals. Conversely, some individuals published under multiple pseudonyms. The most common strategy was the adoption of a full pseudonym; other practices included the use of a pseudonymous surname, the adaptation of foreign-sounding names into Estonian, and the adoption of a male pseudonym. In printed books, translators were often presented in a gender-neutral form consisting of an initial followed by a surname.

Some pseudonymous translators were employees of Loodus, suggesting that pseudonyms may at times have served to obscure internal production. They may also have been used to conceal favouritism or unusually prolific output, or to provide anonymity for beginners or for those who preferred to remain private.

By adopting a microhistorical approach, the study fills gaps in translator history and demonstrates that meaningful generalizations about Estonian literary translation depend on combining bibliographic records with archival research in order to make translators visible.

Piret Pärigma (b. 1982), Tallinn University, Institute of Humanities, doctoral student in cultural studies (Narva mnt 25, 10120 Tallinn), pargma@tlu.ee